

ปัญหาบางประการ ของ การเมืองญี่ปุ่น

ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์*

ระบบการเมืองญี่ปุ่นในปัจจุบัน ได้รับการยกย่องในหลาย ๆ แง่จากสายตาของคนภายนอก ที่สำคัญคือ มีความเป็นประชาธิปไตยอย่างเต็มที่เช่นเดียวกับในประเทศประชาธิปไตยตะวันตกทั้งหลาย และมีสมรรถภาพสูงในการ พัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตโดยแบ่งปันผลแห่งความรุ่งเรืองอย่างค่อนข้างจะมีความเท่าเทียม ระบบการเมืองญี่ปุ่นจึงเป็นอุดมคติหนึ่งสำหรับประเทศในเอเชียและโลกที่สามอื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม การเมืองญี่ปุ่นในความรู้สึกของประชาชนเจ้าของประเทศ มีปัญหาอยู่มากมาย ตัวอย่างเช่น ปัญหาฐานะครอบงำของ

“พันธมิตรไทรภาคี” นโยบายบางเรื่องของพันธมิตรนี้ประสบการต่อต้านสูง และการกระทำของพรรครัฐบาล ในรัฐสภาที่อาศัยว่าตนมีที่นั่งมากกว่า ก็ถูกประณามต่อต้าน ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างนักการเมืองกับธุรกิจขนาดใหญ่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์เสมอ การเลือกตั้งก็มีปัญหาความไม่ยุติธรรมอันเนื่องมาจากความเหลื่อมล้ำในอัตราการมีผู้แทนของประชาชนเขตเมืองกับเขตชนบท ฯลฯ ในที่นี้ จะได้นำเสนอปัญหาหลัก ๆ ซึ่งเป็นที่ถกเถียงกันมากและพูดถึงกันเสมอรวมทั้งอยู่ในความรู้สึกของคนญี่ปุ่นทั่วไป ปัญหาแรกเกี่ยวกับเงิน ปัญหาที่สองเกี่ยวกับระบบเลือกตั้ง และปัญหาที่สามเกี่ยวกับแรงบีบจากต่างประเทศ

* อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1) ปัญหาการเมืองกับเงิน (money politics)

ในบรรดาข้อวิจารณ์ระบบการเมืองญี่ปุ่น เรื่องเงินกับการเมืองเป็นเรื่องที่อื้อฉาวมาก คนญี่ปุ่นทุกคนรับรู้ถึงการดำรงอยู่ของปัญหานี้โดยเฉพาะในกรณีของพรรคเสรีประชาธิปไตย การเลือกตั้งแต่ละครั้งใช้เงินทองจำนวนมาก และค่าใช้จ่ายในการเข้าสำนักงาน จ้างเลขานุการ ดูแลประชาชนในเขตเลือกตั้งตลอดปีก็เป็นจำนวนสูง คู่กับปัญหา money spending ดังกล่าวนี้นี้คือปัญหา political donations ในแต่ละปีธุรกิจขนาดใหญ่จะบริจาคเงินอุดหนุนทางการเมืองให้แก่นักการเมืองพรรคเสรีประชาธิปไตยจำนวนมาก นำไปสู่ปัญหาการใช้สิทธิอำนาจหน้าที่โดยมิชอบของสมาชิกรัฐสภาของพรรคโดยเฉพาะผู้ที่มีตำแหน่งรัฐมนตรี นักการเมืองที่เป็นหัวหน้ากลุ่ม หรือผู้ที่ก้าวขึ้นเป็นผู้นำในกลุ่ม ต้องทำงานด้านนี้หาเงินบริจาคทางการเมืองอย่างหนักเพื่อพิสูจน์ความเป็นผู้นำทางการเมืองของตน ผู้ที่หาเงินได้มากก็มีโอกาสได้เป็นรัฐมนตรีกระทรวงสำคัญ สรุปได้ว่า เงินเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในชีวิตทางการเมืองของเหล่าผู้แทนประชาชนทั้งในสภาล่างและสภาสูง ประเด็นเรื่องนโยบายกลายเป็นเรื่องที่มีความสำคัญน้อยกว่า

ตัวอย่างการหาเงิน การใช้จ่ายเงิน และการละเมิดสิทธิอำนาจของนักการเมืองพรรคเสรีประชาธิปไตยโดยที่ค่อนข้างจะเป็นตัวอย่างสุดโต่งคือ อดีตนายกรัฐมนตรีทานากะ ซึ่งถูกจับและพิพากษาจำคุกในศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ ทานากะล้าหน้าหัวหน้ากลุ่มอื่นๆ ในพรรคเสรีประชาธิปไตย ในเรื่องการมุ่งมั่นและความสำเร็จในการหาเงินเข้ากลุ่ม และใช้จ่ายเงินนั้นอุปถัมภ์ลูกกลุ่ม ทานากะเลื่องลือชื่อในการกว้านซื้อที่ดินก่อนคนอื่นในเส้นทางที่โครงการพัฒนาของรัฐบาลจะไปถึง และในอุตสาหกรรมการก่อสร้างซึ่งสามารถจะให้ค่าคอมมิชชั่นได้สูงกว่าอุตสาหกรรมอื่นๆ โดยเฉพาะเมื่อมูลค่าก่อสร้างโครงการหนึ่งเป็นหมื่นล้านเยน เป็นที่รู้กันทั่วว่า รัฐมนตรีกระทรวงก่อสร้างคือโควต้าของกลุ่มทานากะเสมอ และบ่อยครั้งที่รัฐมนตรีกระทรวงคมนาคมเป็นคนของกลุ่มเช่นเดียวกัน ในปี ค.ศ. 1976 ทานากะถูกจับกุมในข้อหารับเงินสินบนจากบริษัทผลิตเครื่องบินล้อยคืดของสหรัฐอเมริกา ในความพยายามที่จะใช้อำนาจกดดันบริษัทสายการบินเอกชนแห่งหนึ่ง ให้เปลี่ยนความตั้งใจซื้อเครื่องบินโดยสารจากบริษัทแมคโดนัลด์-ดักลาส มาเป็นซื้อจากบริษัทล้อยคืดแทน ในฐานะนายกรัฐมนตรี เขาได้กดดันผ่านรัฐมนตรีคมนาคม

ซึ่งมีอำนาจในการอนุมัติการซื้อเครื่องบินจากต่างประเทศ¹

การเอาผิดผู้ใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบ ค่อนข้างจะทำได้ยากเพราะไม่มีการถ่ายโอนอำนาจรัฐ การลดการใช้จ่ายเงินก็เป็นเรื่องทำได้ยากยิ่งในวัฒนธรรมญี่ปุ่น ที่ระบบอุปถัมภ์และวัฒนธรรมการยึดตัวบุคคล (personalism) อันเป็นมรดกตกทอดมาแต่สมัยศักดินายังคงอยู่เหนียวแน่น การเลือกประธานพรรคเสรีประชาธิปไตยแต่ละครั้ง (ซึ่งหมายถึงการเลือกนายกรัฐมนตรี เพราะพรรคมีเสียงข้างมากอยู่) ใช้เงินทุ่มเป็นจำนวนมากอย่างไม่น่าเชื่อ ในคราวเลือกตั้งประธานพรรค ค.ศ. 1972 ระหว่างทานากะ กับฟูจิดะ มีข้อมูลว่า ในครั้งนั้น มีเงินผ่านมือถึง 5 พันล้านเยน² ซึ่งหมายความว่า มีการทุ่มใช้จ่ายเงินทั้งฝ่ายทานากะ และฝ่ายฟูจิดะ เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นเช่นนี้เอง ทานากะแทนที่จะพ่ายแพ้การเลือกตั้งในเขตจังหวัดนิงาตะภายหลังการจับกุม กลับได้คะแนนเสียงมากขึ้น และยังเป็นผู้แทนที่ได้รับเลือกเป็นอันดับ 1 มาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้กลุ่มของทานากะก็ยังเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดในพรรคจนกระทั่งเมื่อกลางปี 1987 ที่เกิดการแตกแยกภายในกลุ่มออกเป็นสองกลุ่มย่อย ความจริงแล้ว คนญี่ปุ่นทุกคนก็รู้อยู่ว่า การหาเงินเข้ากลุ่มหรือเข้าพรรคเป็นของธรรมดา และการใช้จ่ายเงินช่วยเหลือลูกกลุ่มหรือห้วคณะแนกก็เป็นเรื่องธรรมดาข้อที่ผิดพลาดคือ ทานากะรับเงินจนปล่อยให้ถูกจับได้ หรือไปรับเงินจากต่างชาติ บริษัทจำหน่ายเครื่องบินของอเมริกาทุกแห่งก็ทำเหมือน ๆ กันในการขายเครื่องบินแต่ละครั้งในญี่ปุ่น³ อย่างไรก็ตามเป็นสิ่งที่สุดวิสัยสำหรับทานากะจะปิดบังหลักฐานไว้ได้ เมื่อรัฐสภาสหรัฐตั้งคณะกรรมการสอบสวนขึ้น เรียกประธานบริษัทลอคฮีดมาให้การข้อเท็จจริงในปี ค.ศ. 1976 แล้วส่งหลักฐานทั้งหมดมาให้อัยการญี่ปุ่น ตามคำร้องขอของมิกิผู้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อจากทานากะ ถ้าปราศจากหลักฐานนี้ ก็ไม่แน่ว่าจะมี

การจับกุมเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1976 ได้ แต่ทว่าสื่อมวลชนได้ขุดคุ้ยเรื่องนี้อย่างหนัก นักหนังสือพิมพ์ที่เชี่ยวชาญเรื่องเปิดโปงกลุ่มหนึ่งที่ทำงานกับวารสาร Bungei Shunjun ได้ทำงานอย่างสุดความสามารถ กระทั่งได้ตีพิมพ์บทความต่อเนื่องกันว่าด้วยการใช้เงิน การหาเงิน ตลอดจนการใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบทั่ว ๆ ไป ของทานากะ มีผลให้ทานากะประกาศลาออกในปลายปี ค.ศ. 1974 ความพยายามจะหวนกลับมาสู่อำนาจอีกครั้งของเขาต้องจบสิ้นลง เมื่อหลักฐานจากรัฐสภาสหรัฐในปี ค.ศ. 1976 มัดตัวเขาแน่น ความคับหนัาส่าสุดเมื่อเดือนกรกฎาคม 1987 ศาลอุทธรณ์แห่งโตเกียว พิพากษายืนคำพิพากษาของศาลชั้นต้นเมื่อปี ค.ศ. 1983 ให้จำคุกทานากะ 4 ปี

2) ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำในการมีผู้แทนราษฎรของประชาชนในเขตชนบทกับเขตเมือง ในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เขตชนบทของญี่ปุ่นได้ลดจำนวนประชากรลงไปเรื่อย ๆ ขณะที่เขตเมืองมีประชากรเพิ่มขึ้น อันเนื่องมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรมกฎหมายเลือกตั้งของญี่ปุ่น (Public Offices Election Law) ไม่ได้ยึดหลักการคิดจำนวนผู้แทนตามการสำรวจประชากรล่าสุดก่อนการเลือกตั้งครั้งนั้น ๆ โดยให้อำนาจคณะกรรมการเลือกตั้งของกระทรวงมหาดไทย ปรับเพิ่มหรือปรับลดได้แบบของไทยแต่อย่างใด แต่ระบุไว้ว่า จะต้องแก้ไขพระราชบัญญัติการเลือกตั้งเพื่อปรับจำนวนผู้แทนในแต่ละจังหวัด ทั้งนี้ให้แก่ในทุก 5 ปี และยึดการสำรวจประชากรล่าสุด ปัญหาเกิดขึ้นเมื่อพรรคการเมืองที่คุมเสียงข้างมากในรัฐสภา รวมทั้งพรรคฝ่ายค้านอันดับหนึ่งด้วย ไม่สนใจที่จะเสนอร่างพระราชบัญญัติแก้ไข พรบ. การเลือกตั้งสนองตามความต้องการของพรรคโคเมและพรรคคอมมิวนิสต์ การแก้ไข พรบ. เลือกตั้งปรับจำนวนผู้แทนที่ผ่านมาเป็นไปอย่างไม่จริงจัง

ปรับปรุงเพียงเล็กน้อยเท่านั้นปล่อยให้ปัญหาความเหลื่อมล้ำนี้รุนแรงขึ้นตามลำดับ ดังปรากฏว่า ในคราวเลือกตั้งกลางปี ค.ศ. 1980 ความเหลื่อมล้ำของการมีผู้แทนของประชาชนในเขตเลือกตั้งชนบทแห่งหนึ่งในจังหวัดเฮียวโก เมื่อเทียบกับเขตเลือกตั้งที่มีประชากรเพิ่มขึ้นสูงในจังหวัดชิบะเป็นไปอย่างเลื่อมล้ำถึง 3.94 เท่า เมื่อถูกประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งกลุ่มหนึ่งฟ้องว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญมาตราที่ 14 ที่ระบุว่า ประชาชนมีความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย ศาลอุทธรณ์แห่งโตเกียวได้พิพากษาในปลายปี ค.ศ. 1980 ว่า ถ้าความเหลื่อมล้ำเกิน 2 เท่าถือว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญ แต่ก็ไม่ได้ไปไกลถึงกับพิพากษาว่าการเลือกตั้งในเขตชิบะครั้งนั้นเป็นโมฆะ⁴ ต่อมาในปี ค.ศ. 1986 ศาลฎีกาได้พิพากษาเป็นบรรทัดฐานแก่เขตเลือกตั้งทุกเขตทั่วประเทศว่าถ้าความเหลื่อมล้ำเกิน 3 เท่าถือว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญ รัฐบาลพรรคเสรีประชาธิปไตยโดยจึงเริ่มเอาจริงเอาจังกับการปรับความเหลื่อมล้ำไม่ให้เกิน 3 เท่า เพราะฉะนั้นแล้วการเลือกตั้งจะกลายเป็นโมฆะต้องเสียเวลาจัดเลือกตั้งซ่อมใหม่ ในวันสุดท้ายของสมัยประชุมสามัญ ปี ค.ศ. 1986 (24 ธันวาคม 1985 - 22 พฤษภาคม 1986) พระราชบัญญัติการเลือกตั้งฉบับแก้ไขปรับปรุงใหม่ได้ผ่านความเห็นชอบจากรัฐสภา โดยแก้ไขเพียงเล็กน้อยไม่ให้ขัดรัฐธรรมนูญเท่านั้น มิได้แก้ไขให้สอดคล้องกับจำนวนประชากรที่แท้จริงแต่อย่างใด กล่าวคือลดผู้แทนเขตเลือกตั้ง 7 เขต ลงเขตละ 1 คน และเพิ่มผู้แทนให้เขตเลือกตั้ง 8 เขต เขตละ 1 คน สรุปแล้วคือมี 7 เขต ที่ถูกหักจำนวนผู้แทนลง และ 8 เขต ที่ได้เพิ่มรวมทั้งหมดแล้วจำนวนผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้น 1 คน เป็น 512 คน⁵ เห็นได้ว่า ความเหลื่อมล้ำยังคงมีอยู่ และเกิดคำถามว่า ทำไมศาลฎีกาจึงไม่พิพากษาให้ถือว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญ ถ้ามีความเหลื่อมล้ำเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกี่เท่าก็ตาม

เขตเลือกตั้งที่ถูกปรับลดจำนวนผู้แทนและเขตที่ได้ปรับเพิ่ม

Hokkaido	District 1	6 (formerly 5)
Akita	District 2	3 (formerly 4)
Yamagata	District 2	3 (formerly 4)
Saitama	District 2	4 (formerly 3)
	District 4	4 (formerly 3)
Shiba	District 1	5 (formerly 4)
	District 4	4 (formerly 3)
Tokyo	District 11	4 (formerly 3)
Kanagawa	District 3	4 (formerly 3)
Niigata	District 2	3 (formerly 4)
	District 4	2 (formerly 3)
Ishikawa	District 2	2 (formerly 3)
Ossaka	District 3	5 (formerly 4)
Hyogo	District 5	2 (formerly 3)
Kagoshima	District 3	2 (formerly 3)

ที่มา : Liberal Star, July, 10 1986. p. 7.

ญี่ปุ่นมีปัญหามากอย่างที่คนไทยเข้าใจยาก แต่ในขณะเดียวกัน คำถามต่อการเมืองไทยในปัญหาระบบเลือกตั้งก็มีเหมือนกัน เป็นต้นว่า ทำไมประชาชนในจังหวัดสิงห์บุรีจึงหยอตบตรคะแนนเสียงโดยกาได้เพียงคนเดียว ขณะที่ประชาชนในกรุงเทพฯ 12 เขต จึงกาได้ 3 คน นั่นคือ ทำไมชาวสิงห์บุรีคนหนึ่ง ๆ มีผู้แทนได้คนเดียว ขณะที่ชาว กทม. คนหนึ่ง ๆ มีได้ 3 คน ในปัญหาความเสมอภาคของการมีผู้แทนของประชาชนแต่ละคนนี้ ญี่ปุ่นอาจจะมียุทธวิธีที่ดีกว่าของไทยในแง่หนึ่ง คือผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งแต่ละคน จะเลือกผู้แทนได้เพียงคนเดียว แม้ว่าเขตเลือกตั้งหนึ่งของเขาจะเป็นแบบขนาดกลาง มีผู้แทนในเขตได้ 3-5 คน ระบบเขตเลือกตั้งแบบ “เขตเดียวคนเดียว” ที่ฝ่ายทหารของไทยเคยเสนอไว้ แม้จะมีข้อดีมาก แต่ของญี่ปุ่นมีข้อดีตรงที่ว่าเมื่อมีผู้แทน

ได้หลายคน ย่อมสะดวกแก่ประชาชนในเขตนั้น ๆ จะเลือกไปร้องเรียนกับผู้แทนคนใดที่พร้อมจะช่วยเหลือเป็นตัวแทนตนหรือสาขาอาชีพของตนได้มากที่สุด

เมื่อพิจารณาถึงกรณีของไทย การใช้จ่ายเงินและการหาเงินเพื่อการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ตลอดปีของบรรดานักการเมืองไทยได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นรวมทั้งปัญหานักธุรกิจหรือนายทุนกระโดดเข้ามาเป็นผู้สมัครเสียเองในการเลือกตั้ง ฝ่ายทหารได้เริ่มจุดประเด็นนี้ภายหลังการเลือกตั้ง เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2529 และยังเป็นกังวลกับปัญหานี้อยู่ อย่างไรก็ตามต่อปัญหานี้มีข้อจำกัดหลายประการ ในประการแรกการใช้จ่ายเงินและหาเงินของนักการเมืองเป็นปัญหาหนึ่งแต่ไม่ถึงกับน่าวิตกนัก สิ่งที่สำคัญคือปัญหาการใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบซึ่งเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้แน่นอน แต่อะไรเล่าคือเครื่องมือที่จะไปควบคุมการใช้อำนาจหน้าที่เพื่อ “ถอนทุน” ดังกล่าวนี้นี้ กรณีของญี่ปุ่นพิสูจน์ให้เห็นว่า สื่อมวลชนนักหนังสือพิมพ์ นักวิจารณ์และประชาคม เป็นกลไกที่มีบทบาทสำคัญ แต่ที่เขาทำหน้าที่ได้ถึงขั้นนี้ ก็ต้องพัฒนาประสิทธิภาพการข่าวและการตามข่าวอย่างมาก รวมทั้งต้องมีเสถียรภาพและความปลอดภัยในการทำหน้าที่สื่อกลางด้วย วารสาร Bungei Shunju ได้พัฒนาตนเองและผู้สื่อข่าวมาได้ก็ด้วยอาศัยเสรีภาพในการตีพิมพ์ และประชาชนก็มีสิทธิ์ที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง คือสิทธิการรับรู้ ในประการที่สองเกี่ยวกับสมรรถภาพของระบบการเมืองกรณีของญี่ปุ่นนั้น แม้จะถูกวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องเงินทอง แต่ความใกล้ชิดระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชนก็เป็นความเข้มแข็งของระบบการเมืองญี่ปุ่น โดยเฉพาะเมื่อจะแข่งขันกับต่างชาติ เช่น ในการแข่งขันแย่งตลาดสินค้า การประมูลโครงการก่อสร้าง ฯลฯ การมีภาพพจน์ที่ไม่ดีต่อกันระหว่างฝ่ายรัฐกับเอกชน และความไร้รูปแบบที่เป็นระเบียบแบบ

แผนระหว่างกันเป็นจุดอ่อนอย่างยิ่งของไทยในการดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ความจริงแล้วจะเป็นนิมิตรหมายที่ดียิ่งถ้าข้าราชการจะลาออกจากราชการมาสมัครรับเลือกตั้งเป็นนักการเมือง ความเชี่ยวชาญในด้านนั้น ๆ ของพวกเขาจะเป็นคุณต่อสมรรถภาพของระบบการเมืองเช่นเดียวกับในกรณีของนักธุรกิจ กล่าวได้ว่าตราบไคที่การเมืองไทยยังไม่สามารถบรรจุบุคลากรจากนักธุรกิจและข้าราชการชั้นนำ ตราบนั่นก็จะมีปัญหาด้านสมรรถภาพต่อไป

3) ปัญหาแรงกดดันจากต่างประเทศ

(gai -atsu หรือ external pressure) การที่เศรษฐกิจญี่ปุ่นเติบโตอย่างรวดเร็วโดยเน้นการส่งออกมากกว่าการส่งเสริมให้ประชาชนบริโภคมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาได้เปรียบดุลการค้ากับต่างประเทศมากขึ้นเรื่อย ๆ ในปี ค.ศ. 1986 ญี่ปุ่นได้เปรียบดุลการค้ากับอเมริกาถึง 58 พันล้านเหรียญสหรัฐทั้ง ๆ ที่ค่าของเงินเยนเพิ่มขึ้นอย่างมาก (ในปี ค.ศ. 1984 ก็ได้เปรียบ 37 พันล้านเหรียญ และ ค.ศ. 1985 ได้เปรียบเกือบ 50 พันล้านเหรียญ) ความไม่พอใจของสหรัฐเป็นไปอย่างมีอารมณ์แรงขึ้น เมื่อญี่ปุ่นไม่เต็มใจเปิดตลาดให้แก่สินค้าสหรัฐ โดยเฉพาะข้าวและสินค้าเกษตรอื่น ๆ ญี่ปุ่นยังหาทางกีดกันบริษัทก่อสร้างสหรัฐในโครงการก่อสร้างอากาศยานคันไซที่โอซาก้า โดยใช้วิธีนอกกรอบแบบทุกวิถีทาง เดือนเมษายน ค.ศ. 1987 ประธานาธิบดีสหรัฐได้ใช้อำนาจสั่งเพิ่มภาษีศุลกากรสินค้าอิเล็กทรอนิกส์บางชนิดจากญี่ปุ่นร้อยละ 100 ในข้อหาทุ่มตลาดสารกึ่งตัวนำในสหรัฐและตลาดต่างประเทศที่สหรัฐครองอยู่ปรากฏว่ากระทรวง MITI ของญี่ปุ่น ซึ่งที่แรกมีท่าทีซึ่งขังว่าจะตอบโต้ ไม่กล้าแสดงความเอาใจจริงเอาใจออกมาเลย ต่อมาบริษัทโตชิบาก็ถูกวุฒิสภาสหรัฐออกกฎหมายห้ามส่งสินค้าไปขายในสหรัฐ

อเมริกาเป็นเวลา 1 ปี เนื่องจากว่าได้ขายผลิตภัณฑ์อิเล็กทรอนิกส์ในทางยุทธศาสตร์ ให้แก่สหภาพโซเวียต กล่าวกันว่าร่างพระราชบัญญัติที่มุ่งจะได้ตอบญี่ปุ่น และประเทศอื่นๆ ที่อเมริกาเสียดุลการค้า รอคอยเข้าคิวอยู่ที่สภาองเกรสของสหรัฐจำนวนเป็นร้อย สิ่งนี้และความรู้สึกต่อต้านญี่ปุ่นในสหรัฐอเมริกาได้สร้างความกังวลให้แก่ญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก ญี่ปุ่นประสบปัญหาแรงกดดันจากยุโรปเช่นเดียวกัน เพราะได้เปรียบดุลการค้า (account surplus) ในระยะหลังเพิ่มปีละ 2 พันล้านเหรียญ ECU จนกระทั่งขึ้นสูงถึง 17 พันล้านเหรียญ ECU ในปี ค.ศ. 1986 ญี่ปุ่นไม่เต็มใจเปิดตลาดสินค้าในประเทศออกให้แก่สินค้าจากประชาคมยุโรปโดยเฉพาะเหล้าอุ้น ความตึงเครียดนี้มีอยู่สูงขึ้นไปในขณะที่ประชาคมยุโรปประสบปัญหาการว่างงานเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ⁶

นอกจากสหรัฐอเมริกาและยุโรปแล้ว ญี่ปุ่นยังถูกวิพากษ์วิจารณ์จากหลายประเทศทั่วโลกในปัญหาการเอาเปรียบทางการค้า คำว่า Japan Problem, Japanese Problem กลายเป็นคำที่พูดถึงกันทั่วไปทั้งในสหรัฐและยุโรป⁷ ญี่ปุ่นได้เปรียบดุลการค้าต่อทั่วโลก 45 พันล้านเหรียญสหรัฐในปี ค.ศ. 1984 และเพิ่มเป็น 61 พันล้านเหรียญในปี ค.ศ. 1985 และขึ้นสูงถึง 89.8 พันล้านเหรียญในปี ค.ศ. 1986 ญี่ปุ่นมีปัญหากระทบกระทั่งกับจีน ทั้งในเรื่องได้เปรียบดุลการค้าและปัญหาการเมือง และเคยถูกเดินขบวนต่อต้านว่ามีพฤติกรรม “สัตว์เศรษฐกิจ” ในปี ค.ศ. 1974 ในคราวที่อดีตนายกรัฐมนตรีทานากะเดินทางมาเยือนไทยและอินโดนีเซีย นำสังเกตว่าการสำรวจประชามติในเมืองไทยพบว่าผู้ที่ตอบว่า “ชอบสินค้าญี่ปุ่น แต่ไม่ชอบคนญี่ปุ่น” มีจำนวนเกินครึ่ง นับว่าเป็นข้อมูลที่สะท้อนอะไรหลายอย่าง

อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกต่อต้านญี่ปุ่นจากทั่วโลกในด้านเศรษฐกิจ ก็ผ่อนคลายลงด้วย การร่วมมือทาง

วัฒนธรรมและวิชาการ และนโยบายการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่ประเทศกำลังพัฒนา ปัญหาการได้เปรียบดุลการค้า และระดับการครอบงำเศรษฐกิจของญี่ปุ่นก็เพิ่มสูงขึ้น จนกระทั่งมาถึงจุดหักเหเมื่อค่าเงินเยนเพิ่มขึ้นสูง ญี่ปุ่นจึงหันมาลงทุนในต่างประเทศ ดังปรากฏว่า ในปี ค.ศ. 1986 การลงทุนทางตรงจากญี่ปุ่นทั่วโลกสูงถึง 22-32 พันล้านเหรียญ เพิ่มขึ้นจากปีก่อนถึงร้อยละ 82.7 เฉพาะในสหรัฐอเมริกามีมูลค่าถึง 10.16 พันล้านเหรียญหรือเกือบครึ่งหนึ่งของทั้งหมด (เพิ่มจากปีก่อนถึงร้อยละ 88.4) สำหรับประเทศไทย ด้วยนโยบายเห็นแก่ประโยชน์จากการส่งออกของรัฐบาลไทย บริษัทญี่ปุ่นได้เข้ามาลงทุนอย่างมาก ทั้งกิจการขนาดใหญ่และกิจการขนาดย่อมในปี ค.ศ. 1986 โครงการลงทุนและร่วมลงทุนโดยบริษัทญี่ปุ่น ได้รับบัตรส่งเสริมการลงทุนจาก BOI ถึง 35 โครงการ มีมูลค่าเพิ่มขึ้นจากปีก่อนเกือบ 4 เท่า คือ 1,690 ล้านบาท และในช่วง 6 เดือนแรกของปี ค.ศ. 1987 มีจำนวนโครงการถึง 46 โครงการเป็นทุนจดทะเบียน 2,245.8 ล้านบาท นับว่าเพิ่มขึ้นรวดเร็ว จึงเป็นเรื่องน่าเฝ้าดูว่า Japan problem จะก่อตัวอย่างใดและมีรูปแบบอย่างไรในประเทศไทย ในเมื่อก่อนนี้ญี่ปุ่นก็เข้ามามากอยู่แล้ว อย่างที่เรียกกันว่า over-presence

เท่าที่ได้กล่าวมาถึงปัญหาที่ระบบการเมืองญี่ปุ่นประสบอยู่ อาจสรุปได้ว่า ญี่ปุ่นยังต้อง “พัฒนาทางการเมืองต่อไป” คือเปลี่ยนจากการที่เงินเป็นปัจจัยแห่งอำนาจ มาเป็นการเน้นในเรื่องของนโยบาย ความคิด แนวทางเลือก และการริเริ่มต่าง ๆ แต่เรื่องนี้ก็ไม่ใช่ง่าย เพราะสำหรับญี่ปุ่นแล้ว ดูเหมือนว่าการเมืองเป็นเรื่องของ “การปรับ” ผลประโยชน์ มากกว่าจะเป็นการจัดแบ่งสิทธิเสรีภาพประชาชน - สิทธิแห่งรัฐ หรือการแบ่งเส้นพรมแดนระหว่างภาครัฐ - ภาคเอกชน นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังจะต้องแก้ไข

ปัญหาเขตเลือกตั้งที่พังอยู่แล้วเป็นเรื่องขวนขวาย เป็นการเอาเปรียบที่พรรคใหญ่กระทำต่อพรรคเล็กกว่า ในประเทศ การสุดท้าย ก็ต้องตอบสนองแรงกดดันจากต่างประเทศ มิฉะนั้นจะอยู่ร่วมโลกกับชาติอื่น ๆ ลำบาก ลำพังแต่การประกาศคำขวัญทูล ๆ เช่น progress and harmony, harmony and cooperation, solidarity and friendship, vitality and harmony, international

harmony ย่อมไม่เป็นการเพียงพอ

ทั้งหมดนี้คือปัญหาที่ผู้นำประเทศคนใหม่ ต่อจาก นากาโซเนะ จะต้องพยายามแก้ไข ซึ่งก็คงจะไม่ใช่ของง่ายเลยเพราะการเมืองในนิยามของญี่ปุ่น เป็นเรื่องของ “การปรับผลประโยชน์” หรือการ give and take ในลักษณะเดียวกับการพาณิชย์ มากกว่าจะเป็นความยุติธรรมที่เป็นนามธรรม

เชิงอรรถ

1. See Chalmers Johnson, “Tanaka Kakuei, Structural Corruption, and the Advent of Machine Politics in Japan,” *Journal of Japanese Studies*, 12 : 1, PP. 13 - 14.
2. See Richardson and Flanagan, *Politics in Japan*, Little Brown and Company, 1984, P. 89.
3. Chalmers Johnson, *op.cit.*, P.12.
4. Kishimoto Koichi, *Politics in Modern Japan*, Japan Echo Inc., Tokyo, 1982, P. 69.
5. *Liberal Star*, July 10, 1986, P. 7.
6. See Robert Long, “Japan Threatens USA. More than Europe”, *European Affairs*, edited by Ferry A.Hoogendijk, Elsevier, Netherlands, 1987.
7. Karel G. Yan Wolferen, “The Japan Problem,” *Foreign Affairs*, Winter 1986 - 87, P. 295.